

Västsaharakonflikten – FNs svåra avkoloniseringsuppdrag

FNs avkoloniseringsuppdrag för Västsahara (då spanska Sahara) började redan 1966 då FN antog en resolution som uppmanade Spanien att vid tidigaste möjliga tillfälle fastställa tidpunkt för genomförandet av en folkomröstning under FNs överinseende med utsikten att möjliggöra för territoriet Spanska Saharas invånare att fritt utöva sin rätt till självbestämmande. FNs arbete och ansträngningar att avkolonisera Västsahara – Afrikas sista koloni – har efter hela 37 år ännu inte kunnat slutföras, trots att Internationella domstolen i oktober 1975 efter rådfrågan förklarade att territoriet Västsahara ägde rätt till självbestämmande.

Stora delar av territoriet ockuperas idag av Marocko medan FN försökt genomföra en folkomröstning om territoriets framtid. Strider mellan befrielseörelsen Polisario och ockupationsmakten Marocko pågick ända sedan Spanien 1975 formellt lämnade territoriet fram till överenskommelsen om vapenvila 1991. Konflikten har tidvis gjort framsteg i förhandlingarna för att sedan återgå till tidigare låsta positioner. FN trodde sig kunna genomföra en folkomröstning efter att vapenvila inleddes 1991, och samma år upprättades en FN-mission, MINURSO, med uppgiften att förbereda en folkomröstning om territoriets framtid.

Folkomröstningen skulle baseras på den folkräkning som Spanien genomförde i territoriet 1974, något som Marocko motsatt sig och som velat utöka antalet röstberättigade med till territoriet inflyttade marockaner. FN har blivit alltmer uppgiven att kunna genomföra en folkomröstning och därmed nå en lösning på konflikten. Sedan sex år är FNs generalsekreterare Kofi Annans särskilde representant i Västsaharafrågan den f d amerikanske utrikesministern James Baker. För ett år sedan beslutade FNs säkerhetsråd att Annan/Baker skulle försöka utarbeta någon ny lösning för att bryta dödläget i de låsta förhandlingarna. I februari 2002 presenterade FNs generalsekreterare och den särskilde representanten inför FNs säkerhetsråd fyra alternativa förslag på lösning av konflikten

1. FNs fredsplan med en folkomröstning ska genomföras
2. Västsahara blir en del av Marocko med visst självstyre
3. Västsahara delas mellan Marocko och den västsahariska staten
4. FN drar sig ur konflikten

Rapporten väckte debatt och förvåning över att FN framförde tanken att eventuellt ge upp sitt avkoloniseringsuppdrag, något världsorganisationen aldrig tidigare gjort. Alternativen 3 och 4 visade sig vara helt orealistiska. Av de återstående alternativen sköts frågan upp i flera omgångar.

Bakers plan om visst (begränsat) självstyre för territoriet Västsahara som en del av Marocko var en omarbetning av ett tidigare marockanskt förslag och där självstyret var ytterst begränsat. Men motståndet var stort mot Bakers första plan, *Baker 1*. Västsaharierna motsatte sig planen medan Marocko gav den sitt stöd. Inför säkerhetsrådets behandling av Västsaharafrågan 2003 reviderade Baker sin plan (*Baker 2*). Polisario har nu sagt sig vara villiga att diskutera en lösning av konflikten utifrån den reviderade planen. Marocko motsätter sig i sin tur helt den reviderade planen. Enligt den reviderade planen ska saharierna för övergångstiden välja en saharisk myndighet som tar över det lokala styret (ekonomi, lagstiftning, social välfärd, inre säkerhet, utbildning, industri, bostäder, infrastrukt

Map No. 3691 Rev. 42 UNITED NATIONS
October 2003

Department of Public Information
Cartographic Section

tur mm). Marocko behåller ansvaret för utrikesfrågor, nationell säkerhet, försvar, vapenhantering, terroristbekämpning mm). Marockos mynt, tull, tele-system och flagga ska övergångsvis gälla i Västsahara. Innan ska alla krigs- och politiska fångar frisläppas och de väpnade styrkorna begränsas.

Fem år efter att planen undertecknats ska en FN-ledd folkomröstning genomföras där de röstberättigade har tre alternativ: Västsahara blir en självständig stat, Västsahara ingår i Marocko eller Västsahara blir en autonom marockansk region. De röstberättigade ska då utgöras av de saharier som skulle få rösta i den ursprungliga folkomröstningen plus de marock-

anska bosättare som kan bevisa att de varit fast boende i Västsahara sedan 30 december 1999. MINURSOs mandat är förlängt till den 31 oktober 2003.

I tre texter belyser vi den nya vändning som den segdragna konflikten gått in i. Ian Williams och Stephen Zunes vid Foreign Policy in Focus (Washington) gör i sin policy report en analys av det nya läget. Journalisten och författaren Toby Shelley beskriver i två artiklar den nya vändning konflikten gått in i med utgångspunkt från de berörda aktörernas förändrade situation.

Självständighetskampen i Västsahara fortsätter att utmana FN

Av Ian Williams och Stephen Zunes

Efter mycket munhuggande från Frankrike antog FNs säkerhetsråd enhälligt resolution 1495 den 31 juli, precis när FN-missionen MUNURSOs mandat löpte ut. Enligt bästa diplomatiska tradition försäkrade resolutionen åtagandet att sörja för västahariernas självbestämmande, trots att den på fullaste allvar är en kompromiss om detta då den stödjer en fredsplan som skulle tillåta marockanska bosättare i området att rösta om självständighet om fem år. Precis som de israeliska bosättarna på Västbanken befinner sig de marockanska bosättarna där i strid mot den fjärde Genèvekonventionen, vilken förbjuder länder att förflytta civil befolkning in i territorier som är under militär ockupation.

Säkerhetsrådet avfärdade en liknande plan förra året, men den här gången har USAs tidigare utrikesminister James Baker, FNs generalsekreterare Kofi Annans särskilde representant, omarbetat planen så att den innebär en verklig saharisk autonomi i fem år före den tilltänkta folkomröstningen. Det var ett illavarslande tecken för det av kung Mohammed alltmer enväldiga styret i Marocko, och som skapar osäkerhet om resultatet av folkomröstningen: en fastställd princip i Rabats politik har varit att aldrig tillåta en folkomröstning som inte kan kontrolleras.

Polisario Front och dess främsta allierade Algeriet överraskade alla två veckor tidigare genom att stödja planen.

Det kan till och med vara så att de gav sitt stöd till planen just därför att de visste att Rabat skulle motsätta sig den. För svagare stater är det en bra diplomatisk strategi att få motståndaren att trotsa USA och resten av världen.

I ett längre perspektiv ser det ut som om Polisario och Algeriet har tagit hem en diplomatisk seger genom att ansluta sig till Bakers fredsförslag och resolutionen som framlades av USA. Marockos enda lilla seger var att resolutionen citerade kapitel VI i FN-stadgan som behandlar fredlig lösning av konflikter istället för kapitel VII som skulle ha inneburit obligatorisk implementering av FNs beslut.

Störande principer

Inför omröstningen anförde Frankrike en ovanlig och störande princip: säkerhetsrådet kan inte påtvinga sina beslut på parterna om dessa inte samtycker. Frankrike hävdade att det var en tradition att använda consensus om Västsahara, vilket till viss del kan liknas vid den apokryfiske fången som hade dödat sina föräldrar och sedan bad om domstolens sympati därför att han var föräldralös. Varje sådan "tradition" som

plockas fram är respons på oavbrutna franska och amerikanska försök att driva igenom en pro-marockansk ståndpunkt i säkerhetsrådet trots alla tidigare beslut.

Den franske utrikesministern Dominique De Villepin må ha gjort en elokvent process mot Irakkrigets legalitet, men det finns inget cartesianskt över Paris okritiska stöd till den marockanske kungen. I slutet av förra året hade Frankrike anslutit sig till USA och Storbritannien i försök att åsidosätta alla tidigare beslut och driva igenom Bakers första version, vilken i realiteten skulle ha legaliserat den marockanska ockupationen mot det sahariska folkets vilja. Som en sorts salomoniskt närmande föreslog Baker också delning, ett förslag som algerierna övervägde, men som båda sidor omsider förkastade – för tillfället.

Som en irländsk diplomat vid tillfället sade om säkerhetsrådet, "Ursprungsförslaget var i högsta grad ensidigt i sin utformning: det stred mot principerna inom internationell rätt, och hade redan förkastats av konfliktens ena part. Det var också klart att pådrivarna inte kunde mobilisera mer än sex till sju röster i säkerhetsrådet, så de kunde inte få en majoritet för förslaget." Han tillade "vi har inget emot att Västsahara blir en del av Marocko – under förutsättning att det är vad saharierna vill." Till slut trotsade tvivlarna amerikanska, franska och brittiska påtryckningar och stoppade antagandet av planen.

Juli 2003 återkom Baker med en reviderad version som var mycket lika, men han tillade några avgörande garantier som fick stöd av Polisario och Algeriet. Graden av autonomi under det femåriga interimistiska steget var mycket starkare och med bättre internationella garantier mot marockansk inblandning. Enbart saharier ska rösta om den interimistiska myndigheten, även om alla invånare kommer att delta i den slutgiltiga folkomröstningen.

Marockanerna tyckte inte om dessa restriktioner, och var uppenbarligen inte ens säkra på om de kunde räkna med att bosättarna skulle rösta för dem. Så under de sista veckorna i juli arbetade franska diplomater hårt för att avstyra den reviderade fredsplanen, och kungen själv ringde till alla från Tony Blair till George W Bush. Jacques Chirac ringde själv å sin klients vägnar. Men det hjälpte inte mycket. Kungen var upprörd på grund av hänvisning till självbestämmande som ett valalternativ, vilket naturligtvis var absurd. Hela tioåriga fredsprocessen har varit inriktad på en folkomröstning för eller mot självständighet.

Efter att tillfälligt fått med sig Bulgarien kompromissade och accepterade den isolerade franska delegationen eventuellt några mindre eftergifter från ame-

rikanerna i resolution 495 som ”starkt gav sitt stöd” till den fredsplan som James Baker lagt fram hellre än att ”godkänna” den med dess ursprungliga formulering. Klart och tydligt reagerade Marocko myndigt om resolutionen genom att säga att ”vi förkastade Bakers plan, och vi fortsätter att förkasta den”.

Det är inte underligt att många ställer sig frågan vad all uppståndelse om ändlösa tunnland sand och ett glesbefolkat Västsahara egentligen handlar om. Precis som Östtimor, en fråga som också blev en del av FNs agenda för trettio år sedan, involverar den avgörande frågor om internationell rätt, självbestämmande och respekt för FN-beslut. Det har också kostat FN mer än en halv miljard dollar för att upprätthålla styrkor vars arbete inneburit att övervaka en folkomröstning om självbestämmande som Marocko har försenat i mer än dussinet år.

Historia

Hösten 1975, i kölvattnet av att Internationella domstolen avvisade Marockos anspråk på Västsahara och kategoriskt fastställde att saharierna var berättigade till självbestämmande, invaderade Marocko territoriet direkt efter dess fastställda oberoende från Spanien. Huvuddelen av den sahariska befolkningen drevs till flyktingläger i grannlandet Algeriet. Utan att formellt ha erkänt Marockos annektering har USA aktivt uppmuntrat spanjorer och marockaner att neka saharierna självständighet, saharierna som gav kraftfullt stöd åt den vänsterorienterade befrielse rörelsen känd som Polisario Front.

Som svar på Marockos invasion antog FNs säkerhetsråd resolutionerna 379 och 380, vilka bestämt och villkorlöst uppmanade Marocko att lämna Västsahara. Emellertid blockerade Frankrike och USA säkerhetsrådet från att se till att dessa resolutioner efterlevdes. Enligt USAs dåvarande FN-ambassadör Daniel Patrick Moynihan: ”Utrikesdepartementet önskade att FN skulle vara ineffektivt i alla åtgärder det vidtog. Jag fick uppdraget och jag arbetade vidare med detta utan obetydlig framgång.”

1982 – efter sju år av krig – var Polisario med stöd från Algeriet nära att befria sitt land från marockansk ockupation. Emellertid förändrade amerikanskt och franskt militärt stöd, innefattande utrustning och utbildning för upprorsbekämpning, krigets utveckling. Marockos ockupationsstyrkor fick också hjälp av sina allierade att bygga en mur, som omsider avskilde huvuddelen av territoriet från den förvisade sahariska befolkningen.

När kriget befann sig i ett dödläge enades Marocko och Polisario om eldupphör 1990, följd av en FN-övervakad folkomröstning. FN upprättade den fredsbevarande styrkan känd som MINURSO för att övervaka folkomröstningen, där de valbara utgjorde flyktingarna och den minoritet saharier som stannat i territoriet och ingått i den spanska folkräkningen 1974. Emellertid insisterade Marocko på att alla som kunde bevisa sin tillhörighet till stammar med anknytning

till territoriet skulle tillföras röstlängden, med följden att dubbelt så många marockaner som saharier skulle ha rätt att rösta. Polisario motsatte sig förståeligt nog sådana marockanska krav och USA och Frankrike blockerade säkerhetsrådet från att tvinga Marocko att fortsätta enligt den ursprungliga planen. Resultatet blev att folkomröstningen aldrig genomfördes.

Nu, belagd med utsikten att tvingas acceptera en folkomröstning där marockanska bosättare – som nu är fler än de ursprungliga saharierna – skulle tillåtas rösta, har Polisario tagit över initiativet från Marocko genom att ansluta sig till USA om den senaste resolutionen. Polisarios FN-representant Ahmed Boukhari erkände uppriktigt att det nya förslaget ”inte var paradiset: det är ett mycket riskfyllt förslag för oss”, men det var ett pragmatiskt erkännande att oddsen förändrats. ”Vi är i den svagaste positionen, så naturligtvis vill de alltid att vi ska kompromissa, utan hänsyn till internationell rätt.”

Frågan kommer åter upp i oktober, när Baker har arbetat vidare, de olika parterna kommer inte att göra fler manövrer, och fler saharier kommer att födas och dö i de ofruktbara områdena runt deras högkvarter i västra Algeriets öde landskap undrande om de någonsin kommer att få rätten till självbestämmande som det internationella samfundet för så länge sedan lovat dem.

Varför USA och Frankrike stöder det marockanska övertagandet

Det finns några frapperande likheter mellan Marockos övertagande av Västsahara och Indonesiens övertagande av Östtimor samma år, vilket ger visst hopp – som med Östtimor – att internationell rätt och grundläggande principer om rättvisa kan vinna över realpolitik. Faktiskt har Polisario haft mycket större diplomatiskt stöd än Fretilin någonsin hade, med sin Sahariska Demokratiska Arabrepublik som erkänts av 75 stater och att SADR ingår som fullvärdig medlem i Afrikanska enhetsorganisationen.

Emellertid finns det två faktorer som arbetar emot västsaharisk självständighet. För det första att trots deras imponerande ansträngningar att upprätta väl fungerande demokratiska institutioner i de självstyrande flyktinglägren där majoriteten av deras folk bor, har saharierna aldrig haft den graden av internationell gräsrotsolidaritet som Östtimor lyckades uppbringa, och som eventuellt minskade stödet för den indonesiska ockupationen bland västmakterna. För det andra har den marockanska monarkin från början använt sig av sin erövring av det de kallar ”södra provinsen” som ett sätt att upprätthålla sina nationella kreditiv och folkligt stöd trots landets enväldiga och korrupta styre och landets ansträngda ekonomi.

USA har under lång tid betraktat den marockanska monarkin som en stöttepelare för utökade västliga intressen i regionen, först som ett bålverk mot kommunism och senare mot radikal islam. Om Marocko skulle förlora folkomröstningen om Västsahara

efter att ha lagt ner mycket omfattande resurser och även liv för att kontrollera territoriet, kunde det leda till stor instabilitet och kanske även monarkins fall.

Vidare finns de ekonomiska intressena i det mineralrika territoriet: Marocko har just utfärdat ett kontrakt om utforskning i territoriet till ett amerikanskt oljebolag, Kerr McGee, som har starka band till vicepresident Dick Cheney och Texas oljebolag inom administrationen, och som inkluderar Baker. Naturligtvis blir man, i bästa "Casablancaanda" chockad över att tro att detta haft någonting att göra med hans eller administrationens offentliga stöd för den marockanska inställningen. Beviljandet av en koncession åt TotalFinaElf bidrog naturligtvis till att Frankrikes redan starka stöd blev än mer innerligt.

Emellertid har Marockos sak snarare blivit hindrad än hjälpt av kontrakten. Som svar begärde säkerhetsrådet en rättslig ståndpunkt från Hans Corell, FNs undersekreterare för rättsliga frågor. Hans lågmälda rapport var ändå förödande för den marockanska rättsliga positionen, då den påminde säkerhetsrådets medlemmar om att Marockos ockupation stred mot både Internationella domstolens och själva säkerhetsrådets beslut, då ingen erkänd form av självstyre ännu införts.

Till Kerr McGee's favör, ansåg Corell att kontraktet om utforskning var giltigt – men att inga exploateringskontrakt kunde utfärdas utan godkännande av Västsaharas folk. Det har skett lyckosamma

ansträngningar att få de berörda bolagen att omstyra sina investeringar. Detta är intressanta frågor för USA, som onekligen är angeläget om att finna alternativa oljekällor utanför Mellanöstern.

Efter att kraftfullt ha påverkat det internationella samfundet att underminera FN-organisationen och trampat på internationella rättsliga principer när det gäller Israel/Palestina och Irak, kanske Bush-administrationen är motvillig att pröva lyckan alltför mycket för att deras allierade Marocko ska gå iland med en sådan olaglig territoriell utvidgning. En sådan återhållsamhet i USAs utrikespolitik kan emellertid enbart bli möjlig om det internationella samfundet gör det politiskt svårt för Bushadministrationen att göra på annat vis.

Artikeln är publicerad av Foreign Policy in Focus (FPIF), Washington, och ingick i deras policy report-serie (september 2003). Foreign Policy in Focus är ett samarbetsprojekt mellan Interhemispheric Resource Centre och Institute for Policy Studies.

Ian Williams medverkar regelbundet om FN-frågor i Foreign Policy in Focus. Stephen Zunes är Middle East editor vid Foreign Policy in Focus och är också associate professor i Politics och ordförande för Peace and Justice Studies Programme vid University of San Francisco.

Artikeln publiceras i svensk översättning med tillstånd av Foreign Policy in Focus. För ytterligare information om FPIF, se deras hemsida www.fpif.org

Bakom Bakerplanen för Västsahara

av Toby Shelley

Den 31 juli 2003 gav FNs säkerhetsråd sitt stöd till FN:s utrikesminister James Bakers förslag till lösning av Västsahara-konflikten – den sista öppna filen hos FNs kommitté för avkoloniseringsfrågor. Baker har varit FNs generalsekreterare Kofi Annans personlige representant sedan 1997, har beskyllts för att försöka främja 1991 års plan för att lösa konflikten, även sedan Kofi Annan hade fördömt den som ett "nollsummespel", och samtidigt föra fram alternativ.

Förslaget, beskrivet i resolutionen som "en optimal politisk lösning baserad på överenskommelse mellan de två parterna", antogs i sista minuten, då FN-missionen MINURSOs (UN Mission for the Referendum in Western Sahara) mandat skulle ha löpt ut vid midnatt den 31 juli. Vid säkerhetsrådets möte dämpade USA ner resolutionens initiala utkast som förklarade att säkerhetsrådet "bekräftar" planen. Detta uttryck skulle tolkas som att FN skulle föra fram Bakers plan vidare oavsett reservationer från västsaharierna och, än tydligare, från Marocko, som ockuperat Västsahara sedan territoriet övergavs av Spanien.

Kompromisskrivningen lyder: "uppmanar parterna att samarbeta med FN och alla andra för ett erkännande och implementering av fredsplanen". Bra eller dålig kan denna formulering visa sig vara en avgörande urvattning, då ett av huvudbudskapen i Kofi Annans rekommendationer om förslaget var att förhandlingar mellan Marocko och Polisario (västsahariernas erkända representant) alltför ofta varit kontraproduktiva.

Djävulska detaljer

I själva verket har Baker omarbetat sitt förslag från 2001 om en period på några års autonomi för Västsahara under tillfällig marockansk överhöghet, följt av en folkomröstning i vilken huvuddelen av de marockanska bosättarna inflyttade sedan 1975 tillsammans med de av FN registrerade saharierna skulle delta i folkomröstningen. Valet skulle vara mellan integritet med Marocko eller självständighet samt möjligheten till ett tredje alternativ som skulle innebära nå-

gon form av fortsatt autonomi. Aritmetiken skulle vara till Marockos favör. Bakers förslag avviker från FNs fredsplan som utarbetades 1988 och godkändes 1991. Dokumentet förutsåg en folkomröstning med ett tydligt val mellan självständighet eller integration. De röstberättigade skulle baseras på den sahariska befolkningen identifierade utifrån den spanska folkräkningen 1974.

Polisarios och Marockos officiella svar lades fram i maj 2003, och det såg ut som om Bakers plan skulle dödförklaras då båda parter var emot den. För Marocko utgjorde de tillkomna detaljerna i den femsidiga planen ett annat förslag än de exploaterbara dubbeltydigheterna i det ursprungliga dokumentet. Att tala om decentralisering i kungariket stannar vid detta; Marocko fruktar varje lösning som skulle bevilja en verklig ekonomisk, politisk och rättslig makt till saharierna. Den lokala makt som sahariska nationalisterna ansåg vara alltför otillräckligt för att tillmötesgå deras strävanden var samtidigt för mycket för Rabat. Vidare har Marockos långsiktiga strategi varit att enbart tillåta framsteg enligt FNs plan när det varit fördelaktigare än att helt enkelt hålla emot och fördjupa ockupationen. Erkännandet av de vaga förslagen 2001 har bidragit till att åsidosätta fredsplanen från 1991, medan tillförandet av marockanska bosättare till de föreslagna röstlängderna sågs som ett avgörande steg mot legitimering av marockansk kontroll. Fredsplanen hade skjutits åt sidan. Men Bakers senaste förslag klarlägger konturerna av sahariskt självstyre tydligare, såväl som det föreslår att de två parterna inte ska vara fullt involverade i varje del av utvecklingen mot en eventuell folkomröstning. Med känslan av att hålla på att förlora kontrollen över territoriets öde beslöt Rabat att stoppa Baker.

Polisarios helomvändning

Återupptagandet av Bakers andra upprepning av sin plan följdes av en överraskande positionsändring av Polisario, det högsta ledarskiktet som enbart en månad tidigare återigen hade avvisat planen. Vid det tillfället hade Polisarios generalsekreterare Mohamed Abdelaziz sagt till *Middle East Report* att "Den enda lösning som erkänns av parterna och det internationella samfundet är den ursprungliga fredsplanen... Vi erkänner enbart den planen. Vi kan gå med på justeringen men inte mer".

Inför säkerhetsrådets diskussioner förklarade Polisarios diplomater att deras ändrade inställning var berättigad och inte utgjorde någon brytning med mångåriga principer. Rörelsen godtog planens positiva element – att planen bibehöll begreppet självbestämmande och bortdragande av marockansk administration – men det övriga, hävdade de, behövde de förhandla om med FN. De föreslagna röstlängderna för den eventuella folkomröstningen var fortfarande oacceptabla, och detsamma gällde övergångsperiodens längd. Vad ligger då bakom den ändrade sahariska

officiella position, och har den fört konflikten in i en ny fas?

Taktiskt har Polisario uppnått en diplomatisk seger över Marocko. När både kungariket och dess motståndare var emot förslagen var ett avvisande relativt riskfritt för båda. För Marocko – ett land som spelar på sin roll som USA-allierad och, när det handlar om handel, är mitt i frihandelsförhandlingar med Washington – är att motsätta sig en plan som utformats av en tidigare amerikansk utrikesminister och som har stöd av USA och Storbritannien helt klart olämpligt. Efter låg profil i säkerhetsrådet om Irakkriget och att ha Frankrikes principiella stöd hjälper inte heller upp saken. Detta är den andra motgången under lite mer än ett år för den marockanska diplomatiska kåren. Marocko välkomnade den första versionen av Bakers förslag och var säkra på att säkerhetsrådet skulle släppa igenom det våren 2002. I själva verket förkastades planen och rykten förekom att en irriterad Baker skulle lämna uppdraget som FNs generalsekreterares särskilde representant.

Företrädare för Polisario tillkännagav att deras helomvändning skett enbart efter påtryckningar. FN-representanten Ahmed Boukhari talade om "en trängande önskan uttryckt av flera länder inom och utanför säkerhetsrådet inkluderande Algeriet och Spanien (den tidigare kolonialmakten och avgående innehavare av ordförandeposten i säkerhetsrådet)." Privat berättade andra sahariska diplomater om att trycket hade varit starkt. Enligt en algerisk tidningsreporter deltog Abdelaziz i slutet av juni i ett möte med tre ledande algeriska företrädare där dessa försökte pressa honom att ändra befrielse rörelsens inställning.

Polisario är på intet sätt – vilket Marocko påstår – en gren av de algeriska säkerhetstrupperna, men Algeriet har varit rörelsens huvudgarant och understödare sedan Spanien överlämnade Västsahara till Marocko och Mauretanien 1975 (Mauretanien avsåg sig senare alla anspråk på territoriet). Polisarios flyktingläger – där åtminstone hälften av saharierna bor – ligger inne på algeriskt territorium med stöd av Algeriet. Många sahariska studerande utbildas där och sahariska diplomater får stöd av det algeriska utrikesministeriet. Polisario är inte i den positionen att man avvisar bestämda krav från sin huvudsakliga garant. Rörelsen kan ha övertalats att ändra sin inställning genom rationella argument eller realpolitik men, helt klart, har flera av dess ledare haft ringa lust till positionsändringen.

Regional syn

År 2002 var Algeriets kritik av Bakers förslag otvetydig. Ett år senare hänvisade Algeriet till den omarbetade versionen som "en historisk kompromiss som gynnade fred". En första genomläsning av det nya algeriska positionsdokumentet visade på måttfullhet mot Polisario, och kom helt klart som en överraskning för åtminstone några högre företrädare. Efter några da-

gar utfärdade rörelsen sin officiella förklaring. ”Förpackningen är mjuk men kärnan är hård”, sade Mohamed Khaddad, en högre saharisk förhandlare. Efter USAs styrkedemonstration i Irakkriget kunde Algeriet helt enkelt inte avvisa Bakers plan. Men deras protester var så fundamentala att om det inte passade skulle de driva processen tillbaka till essensen i fredsplanen från 1991, löd sahariernas argument. Algeriets insisterande om korrekt behandling och garantier av FN skulle driva Marocko mot avslag, även om säkerhetsrådet kunde eller skulle finna resurserna för att klara av uppgiften. När frågan om identifiering av de valberättigade togs upp väcktes spöken från de bortkastade åren när Marocko och Polisario stred om vilka som skulle få rösta i den folkomröstning som utgjorde en del av 1991 års fredsplan.

Kanske Algeriet helt enkelt har utfört ytterligare ett av sina diplomatiska konststycken; marockanska företrädare medger beklagande den skickliga algeriska diplomatin. Men Algeriets stöd till Polisario måste ses i ljuset av regional och internationell politik. Det stödet är ett uttryck för, och inte en orsak till, rivaliteten mellan Algeriet och Marocko om dominansen i Maghreb. Andra uttryck för rivaliteten har varit stängda gränser, den låga nivån på ekonomiskt samarbete mellan länderna och den fortfarande olösta frågan om den gemensamma gränsen, särskilt området runt Tindouf – inte av en tillfällighet – där de sahariska flyktinglägren finns. Konkurrensen mellan Algeriet och Marocko har tilltagit under senare år. Post-revolutionära Algeriet – som en gång kallade sig ”socialistiskt”, en ”prisledare” inom OPEC och en företrädare för tredje världen – har övergått till en liberaliserad ekonomi med minskat beroende av oljepriset och större beroende av naturgasexportens volym. Landet har också under ett årtionde varit i krig mot islamistiska fundamentalister. Genom Eizenstatinitiativet stöder USA bildandet av en nordafrikansk marknad. Då den algeriska ekonomin liberaliseras och blir mer globalt integrerad, så måste makteliten omstrukturera sina ekonomiska och politiska intressen och där frågan om Västsaharas självständighet kommer att påverkas.

Tidigare under 2003 framförde Khalid Nezzar, en tidigare ledande algerisk militär, ståndpunkten att Västsahara inte längre splittrar ”de två broderländerna”. Under en tid av stora regionala block, var det nödvändigt att skapa ”vårt eget Maghrebområde”. Nezzar använde det språk som kännetecknat övergången från FNs fredsplan till dess efterföljare i form av Bakers plan, och sade att en lösning ”skulle innebära att övergå till synsättet ingen segrare, ingen förlorare”. Nezzars kommentarer kritiserades, men kritiken var huvudsakligen inte inriktad på att han var villig att släppa stödet till Västssahara utan att han ville göra det utan någon resonabel motprestation. Kan denna incident isoleras från det språk som Algeriet använder om Bakers omarbetade plan? Kan den isoleras från utökat samarbete mellan USA och Algeriet och från (ibland konkurrerande) samarbete mellan

Frankrike och Algeriet? Är det signifikant att Algeriets president Abdelaziz Bouteflika är densamme man som 1975, då utrikesminister, uppmanade sin regering att släppa Västsahara till Marocko och Mauretania i utbyte mot ett slutgiltigt gränsavtal. Om Bouteflika får sin andra mandatperiod eller inte, kan bli avgörande för fastställandet av Algeriets eventuella inställning.

Frustration i lägren

Polisario har också börjat känna av ett inre tryck. Sedan eldupphör 1991 slutade befrielseörelsens krig mot Marocko, och de 160 000 personer som bor i flyktinglägren har marginaliserats. Deras vapen har tystnat. Deras enda andra vapen, deras röster i den folkomröstning som var tänkt att snart genomföras efter eldupphör, har förvägrats dem genom Marockos omedgörlighet och FNs vacklande. Våren 2003, och det är inte första gången, förklarade Polisario-företrädare inför journalister att ledarskapet var under tryck från sin valmanskår om att återgå till väpnad kamp. Det finns en vilja i lägren att strida – kanske utbredd, kanske inte – men hur som helst är förslaget hållbarhet ifrågasatt. Efter trettio års isolering i en hård miljö vill Polisarios valmanskår se resultat. Ungdomar som aldrig sett sitt hemland liksom högre företrädare är frustrerade över åren av varken krig eller fred.

En återgång till väpnad kamp skulle högst troligt ha blivit symbolisk. Medan Marockos armé har utökats under åren sedan eldupphör inleddes, har Polisarios gerillasoldater huvudsakligen varit sysslolösa. Veteraner är nu för gamla för att strida, och vapenlagret är föråldrat. Det är inte helt säkert att Algeriet skulle tillåta ett återupptagande av den väpnade kampen från dess territorium. Vid Polisarios nationalråds möte i juni beslutades att ledningen skulle förordas kongressen i oktober om militära åtgärder. Av vägen tillbaka till konkreta åtgärder blev det inget, och ledarskapet fortsätter att känna trycket av att göra någonting. Bakers plan tycktes vara den enda möjligheten. Istället för ett otvetydigt avvisande har Polisario valt vad många beskriver som ”Västsaharas Oslo-samtal”.

Naturligtvis har frustrationen i lägren (och i de ockuperade områdena) två sidor. En är kraven på åtgärder. Den andra är att ge upp kampen. Lägren har blivit mindre kollektiva under de senaste tio åren. Där finns en vardande ekonomi kring småhandel, djurhushållning, reparationer av fordon och liknande. Flera tusen unga män har rest till Spanien för att arbeta som gästarbetare. Deras penningförsändelser har förbättrat levnadsförhållandena men har också förändrat lägersamhällets karaktär. Det talas om ”normaliserad exil”, om försnillande av biståndsmaterial, småstöld, återtagande av hemgifter. En del fackmän som utbildats vid universitet i andra länder klagat över att de inte ges möjlighet att praktisera sina färdigheter. Några som har nödvändiga färdigheter lockas över

till kommers där de kan tjäna pengar istället för att ägna sig åt obetalt arbete för lägersamhället.

Efter nästan 30 år i exil är det förvånande att det tagit så lång tid innan sådana sociala förändringar framträtt och att de snarare kan stärka befrielse- rörelsen än försvaga den. Men de utgör ett annat tryck på ledarskapet.

Intar försvarsposition

Marocko har lidit ett diplomatiskt nederlag. Polisario har pressats in i någon form av acceptering av Bakers plan. USA fick för sin del igenom sin resolution i säkerhetsrådet men i en urvattnad form. Marocko har redan framfört att resolutionen pålägger nya förpliktelser. Kung Mohammed VI förklarade nyligen att Västsahara-frågan var avslutad, vilket stöder den analys som Polisarios ledning gjort om att Rabat intar en försvarsposition. USA kommer att sätta tryck på kungadömet, kanske sker det under pågående handelsförhandlingar. Blir trycket för intensivt, kommer Rabat att inleda någon form av diskussion om Bakerplanen men, vilket det tidigare fallet med 1991 års fredsplan visar, det kommer enbart att tillå-

tas framsteg i de samtalen så länge vinningen överväger de om illegal ockupation.

Polisario välkomnade antagandet av resolutionen med att framföra att det var bevis på att säkerhetsrådet inte längre tillät en fortsättning av status quo. En förskjutning har skett. Men då nyckelelement i planen är giftpiller för sahariernas aspirationer på självständighet, erbjuder den nya resolutionen enbart farlig, kortsiktig lättnad. Om verkligen det tektoniska fatet med globalisering och geopolitik sakta omformar Maghreb genom Baker, Annan och USAs FN-ambassadör John Negroponte, har ett litet land splittat mellan flyktingläger och ett ockuperat hemland inte någon bra position för att kunna stå emot. Vidare har USA, liksom Frankrike med sin Nordafrikapolitik försökt uppnå en balans mellan Algeriet och Marocko. Om Marockos motstånd mot Baker har reducerat Washingtons goda vilja gentemot kungariket, kan saharierna uppnå fördelar när planens detaljer bestäms.

Toby Shelley arbetar för Financial Times. Han skriver nu på en bok om Västsahara för Zed Books. Artikeln publiceras i svensk översättning med författarens tillstånd.

Bakerplanen väcker Marockos missnöje

Av Toby Shelley

Marockos häcklande har frammanats genom säkerhetsrådets stöd till den utrikesministern James Bakers förslag att lösa Västsaharakonflikten. Återigen har bräckligheten i relationerna i västra Medelhavet understrukits av ett gräl om det territorium som Marocko lade beslag på sedan Spanien offentliggjort sitt tillbakadragande 1975.

2002 gav Marocko ivrigt sitt stöd till Baker, FNs generalsekreterares särskilde representant, när han föreslog en period av autonomi för Västsahara under interimistisk marockansk överhöghet, att följas av en folkomröstning där bosättarna skulle rösta tillsammans med saharierna om antingen integration med Marocko eller självständighet. Polisario och Algeriet lyckades stoppa planen och Baker beslöt att omarbete den.

Den andra upprepningen av Bakers plan innebar ett konstigt positionsskifte. Rabat motsatte sig planen, rädda för ytterligare komplikationer vid en period av självstyre. Samtidigt var Polisario efter påtryckningar från Algeriet planens principiella anhängare, genom att acceptera planen som grund för förhandlingar, även om aritmetiken i den planerade folkomröstningen klart skulle föreläggas emot befrielse- rörelsen. Polisarios positionsändring gjorde att Rabat hamnade fel, vilket gjorde att dess främste allierade Frankrike agerade vid säkerhetsrådet för att tunna ut

Bakers utkast. Varje antydning om tvång för att driva planen framåt är nu avlägsnade. I en olustig påminnelse om konfrontationen om Irakinvasionen, motsatte sig Paris med samtycke av Moskva och Peking grupperingen Washington, London och Madrid. Förutom själva uppmjukningen av det ursprungliga utkastet, ökade den marockanska regeringens krav på seger tomt därhemma, där den diplomatiska kårens kompetens ifrågasattes av pressen. Även före säkerhetsrådets omröstning, betraktade en publikation, ett vänligt svar till en standardförfrågan från Algeriet om förbättrade relationer som förödmjukande.

Marockos etablerade politiska partier och media smädar återigen Algeriet, som de anklagar för att skapa konflikten om Västsahara och kallar befrielse- rörelsen för deras "legosoldater". Något möte mellan kung Mohammed VI och Algeriets president Abdelaziz Bouteflika framstår som osannolikt, något det talats om tidigare i år. Trycket från USA om att skapa en marockansk-algerisk-tunisisk marknad passande för amerikanska investerare kommer troligen över tid att försvaga Algeriets stöd till saharisk självständighet, precis som det troligen kommer att främja marockansk flexibilitet. Emellertid är det lång väg kvar innan konkurrensen mellan de två stora aktörerna i Maghreb är över.

Det har funnits tecken på en algerisk uppmjuk-

ning mot Marocko, såväl i det språkbruk som användes om Bakers reviderade recept som manande kontroversiella yttranden av den tidigare militäre ledaren general Khalid Nezzar och Bouteflikas uppmaning om försoning. Emellertid har Marocko avvisat dessa. Mohammed Abdelaziz, Polisarios generalsekreterare, sade nyligen att Rabat verkade återgå till en högröstad oböjlighet som vi inte sett sedan slutet av 1980-talet. Avisandet av Bakers förslag har av utländska diplomater ansetts väga till förmån för Marocko, och en kunglig deklaration om att Västsaharafrågan var löst vad gällde för Marockos del tycktes bekräfta den analysen. I den mån Västsahara är en mätare över relationen mellan Marocko och Algeriet, är det liten chans för något upplärande snart.

Men Västsahara är inte enbart en Maghrebfråga. Spaniens koloniala historia i Marocko och Västsahara samt dess närhet till Nordafrika garanterar ett stormigt förhållande. Än en gång beskrivs spanjorerna vara i förbund med Algeriet. Enbart några månader efter att Rabat och Madrid slutade bråka efter tvisten om en liten ö utanför Marockos norra kust som Spanien gjorde anspråk på, anklagar nu marockanska officiella företrädare, partier och media Spanien för svek i FN. Det kommer inte att dröja länge förrän frågan om Spaniens återstående koloniala besittningar i Marocko åter kommer upp, kanske följd av mullrande om Kanarieöarnas territoriella gränser. Dessa frågor kommer sedan att övergå till ömsesidigt missnöje över smuggling och illegal migration.

Att träta med Algeriet och Spanien är en traditionell hållning för Marocko. Det utgör alltid en lugnande faktor. Men spända relationer med USA än någonting annat. Det var USA som föreslog Bakers

plan till säkerhetsrådet i ansiktet på marockanska protester, så att Rabat senare gick med på ändringar.

Det var en påminnelse om att samarbetet mellan USA och Marocko inte var jämlikt, särskilt när det kom vid goda tider i bilaterala relationer. Trots oenighet om Irak, tycktes Mohammed VI ha säkrat betydande stöd från Washington, som potentiellt lovat visst inflytande i relationen med EU. Förhandlingarna om ett frihandelsavtal mellan USA och Marocko kommer att slutföras omkring slutet av det här året, och kungariket har lyfts fram av nationella säkerhetsrådgivaren Condoleeza Rice och USAs handelsrepresentant Robert Zoellick som en modell för arabvärlden. Försvarsminister Donald Rumsfeld har lovat utökat militärt samarbete.

Den respekterade tidningen *L'Economiste* uttryckte den marockanska bestörtningen genom att skriva att Washington "glömmer 40 år av förbindelser med det västliga lägret, från kalla krigets tid och gulfkriget, våra ansträngningar för fred i Mellanöstern, vår demokratiska öppning. Som belöning sätter Amerika samman en lösning för Sahara som tillgodoser Algeriets önskan."

Frankrike välkomnar denna påminnelse till Marocko, påminnelsen om att i Washington kommer USAs intressen före gamla vänners intressen. Paris har länge oroats över USAs inträngande i Maghreb och hoppas att Marocko bättre ska komma ihåg vem som under längst tid och mest okritiskt varit dess vän.

Toby Shelley arbetar för Financial Times. Han skriver nu på en bok om Västsahara för Zed Books. Artikeln publiceras i svensk översättning med författarens tillstånd.